

Inspektion av Polismyndigheten i Jämtlands län, arresten Östersund, den 5–6 december 2013

Inledning

På uppdrag av justitieombudsmannen Cecilia Renfors genomförde t.f. enhetschefen Gunilla Bergerén samt föredragandena Elisabeth Sjöblom och Marie Hansson den 5–6 december 2013 en oanmäld inspektion av Polismyndigheten i Jämtlands län, arresten Östersund. Parallellt genomfördes en inspektion av häktet Östersund (dnr 6386-2013).

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag att fullgöra de uppgifter som ankommer på ett nationellt besöksorgan (national preventive mechanism, NPM) enligt det fakultativa (frivilliga) protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes med att JO:s medarbetare togs emot av närpolischefen/arrestföreståndaren Patrik Jonsson, kommissarien Jan Hellström och kommissarien/vakthavande befälet Henrik Jonsson. Samtal fördes med personal och intagna. En översiktlig granskning av handlingar genomfördes. Inspektionen avslutades med en sammanfattande genomgång med Patrik Jonsson, polisintendenten Håkan Modin, kommissarien Mats-Ove Edvinsson och chefen för verksamhetsstöd Jonas Åsenstam.

lakttagelser m.m. under inspektionen

Organisation m.m.

Från polismyndighetens sida anfördes sammanfattningsvis följande. Polishuset i Östersund inrymmer en arrest med 16 celler i en korridor. Polisen förfogar över fyra tillnyktringsceller och tre anhållningsceller i arresten. Sedan 2006 har Kriminalvården nio provisoriska häktesplatser i polismyndighetens arrest. Enligt ett samarbetsavtal (dnr 253 1436/11) har Kriminalvården åtagit sig ansvaret för tillsynen av alla frihetsberövade med vissa begränsningar (se bilaga 2).

I polismyndighetens ordningsföreskrift (bilaga 3) om förvaring av personer i polisarrest framgår att det direkta ansvaret för verksamheten i arrestlokalen åvilar vakthavande befäl eller biträdande vakthavande befäl. Innan en gripen eller omhändertagen person sätts in i cell gör vakthavande befäl en förmansprövning av om frihetsberövandet ska bestå. Vakthavande befäl i Östersund gör även förmansprövningar på distans, via telefon, när frihetsberövade förts till någon av polismyndighetens övriga arrestlokaler (Åre, Strömsund, Bräcke och Härjedalen).

Vid stadsfestivalen Storsjöyran tas samtliga celler i anspråk av polisen varför häktade förs till andra häkten i landet. Bevakningen av frihetsberövade sköts då av väktare från PD-Bevakning AB. Dubbelbeläggning av tillnyktringsceller förekommer under Storsjöyran och berusade personer kan även placeras i anhållningscell.

Det tas årligen in cirka 2 500 frihetsberövade i arresten. Det finns en tillnyktringsenhet med sju till åtta platser vid psykiatriska kliniken vid sjukhuset i Östersund. Platserna blir snabbt fullbelagda. Arresten i Östersund används även av Kriminalvårdens transporttjänst vid t.ex. måltidsuppehåll.

Polismyndigheten har i juni och november 2013 genomfört egenkontroller av arrestlokalerna.

Bemötande och bemanning

Enligt polismyndighetens ”Instruktion för arrestantvakt” daterad 24 januari 2011 ska arrestpersonalen vid inställelse till tjänstgöring anmäla sig hos vakthavande befäl och informera sig om de intagnas situation och hälsostatus samt behov av tillsyn. Instruktionen gäller för Kriminalvårdens personal, väktare från PB-Bevakning och polispersonal. Vidare anges bl.a. att arrestantvakt är ansvarig för den direkta tillsynen av intagna.

Dagtid bemannas arresten av tre kriminalvårdare och nattetid utgörs bemanningen av två kriminalvårdare, varav en är vilande. När en celldörr öppnas mellan kl. 22.30 och kl. 06.00 krävs medverkan av polis. Polispersonal bistår även i övrigt vid behov och enkelbemanning ska inte förekomma. Arrestpersonalen bär larm men är obebäpnad. Kriminalvårdens tillsynsansvar innefattar inte bevakningsansvar när en intagen har behov av ständig tillsyn (s.k.sekundbevakning) och inte vid sjukhusvistelse. När sådant behov uppstår tas väktare in från PD-Bevakning. Personalen från PD-Bevakning är väktarutbildade och får ingen särskild utbildning av polisen utöver att nya väktare går bredvid kriminalvårdens arrestpersonal. Polisen ansvarar för transporter av anhållna till häktningsförhandlingar.

I samtal med intagna framkom inga uppgifter om att de utsatts för övergrepp eller annan kränkande behandling från personalens sida.

Inskrivning

Frihetsberövade förs till det kameraövervakade arrestintaget för inskrivning. Män avvisiteras i arrestintaget medan kvinnor tas till en cell. Avvisitering och inskrivning genomförs av polispersonal, kvinnor avvisteras av kvinnlig personal.

Information om rättigheter

Rikspolisstyrelsen har tillsammans med Riksåklagaren tagit fram ett informationsblad, på 43 olika språk, med information om intagnas rättigheter i samband med frihetsberövandet. Informationsbladet finns tillgängligt på samtliga polismyndigheter.

Enligt polisen delas informationsbladet inte ut. Vid inspektionstillfället fanns informationsbladet, på svenska och engelska, uppsatt på väggen på flera ställen i arresten.

Vid samtal med fyra intagna uppgav samtliga att de inte fått del av informationsbladet.

Underrättelse till anhöriga

När ungdomar mellan 15 och 18 år frihetsberövats kontaktas vårdnadshavare och/eller socialtjänsten av ingripande polispatrull. Ungdomar placeras i cell i avvaktan på vårdnadshavare och/eller socialtjänsten. Enligt polisen tillfrågas inte frihetsberövade om de vill att anhöriga ska underrättas om frihetsberövandet.

Flera intagna framförde att de inte tillfrågats om anhöriga skulle underrättas om frihetsberövandet.

Celler, materiella förhållanden m.m.

Cellerna är placerade utmed ena långsidan i en korridor. Häktescellerna är placerade i mitten av korridoren med tillnyktringscellerna på ena sidan och anhållningscellerna på andra sidan. Utrustningen i en tillnyktringscell består av en galonmadrass och vattenautomat. Anhållningscellerna är standardutrustade och har ett fönster med frostat glas/film som inte medger något direkt ljusinsläpp. Anhållningscellerna har toalett. I två celler var toaletterna avstängda. Anhållna tilldelas två filtar och kudde. Den ena filten används som "lakan" på galonmadrassen. Toalett och dusch finns i korridoren. Det finns ett besöksrum/förhöringsrum i samma korridor, beläget mitt emot cellerna.

Celler och andra utrymmen städas dagligen av Samhall men det var oklart hur ofta galonmadrasserna rengörs. Böcker och tidningar tillhandahålls och ersättningskläder finns att tillgå.

Kriminalvårdens personal framförde att häktade kan störas av oväsen från berusade personer, t.ex. bankande mot väggar, då tillnyktringscellerna är placerade vägg i vägg med häktescellerna.

En intagen uppgav att cellen är hemsk då det inte går att se ut på grund av att det finns en film över fönstret. En annan intagen sa att han inte fått hygienartiklar eller fått duscha trots att han varit frihetsberövad i två dygn.

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

Arresten har en rastgård som är drygt 20 kvadratmeter. Väggarna är av gråfärgad betong och innertaket är utrustat med metallgaller. På utsidan finns ett yttertak av plastmaterial som skydd mot nederbörd. Dagsljusinsläppet är mycket begränsat. Vid inspektionstillfället kändes en påtaglig röklukt i rastgården. Rastgården ger ett bunkerliknande intryck med begränsade möjligheter till fysisk aktivitet, t.ex. promenader.

Kriminalvårdens personal framförde att rastgården närmast är att betrakta som en rökruta med bristfällig ventilation och utan möjlighet att se himlen. En intagen framförde att rastgården luktade illa av rök medan en annan intagen sade att han inte fick tillräckligt med motion på rastgården.

Incidenter, tillsyn och självmordsförebyggande åtgärder

Det är ovanligt med våldsamma och/eller hotfulla situationen i arresten. Inga dödsfall eller självmord har inträffat i arresten på flera år. Vid tillbud upprättas en incidentrapport.

Tillsyn av personer omhändertagna för berusning och av intagna som är i dåligt psykiskt eller fysiskt skick sker var 15:e minut eller oftare enligt särskilt tillsynsbeslut. Skriftlig rutin avseende tillsynsfrekvensen av gripna och anhållna saknas. Tillsynsfrekvensen anpassas efter den intagnes individuella behov. Normalt sker tillsyn i samband med måltider, toalettbesök och utomhusvistelse på rastgården. Nattetid sker vanligtvis ingen tillsyn av gripna/anhållna. Tillsyn sker först i samband med frukost. Att tillsyn skett noteras på ett tillsynsblad. Vakthavande befäl beslutar om tillsynsfrekvensen och om det finns behov av tätare tillsyn ringer man in väktare från PD-Bevakning. Det tar cirka en timme för väktare att inställa sig för tjänstgöring i arresten.

Kriminalvården ansvarar för den egna personalens säkerhet i arrestlokalen.

Kriminalvårdens personal framförde att de borde hålla ankomstsamtal med frihetsberövade för att själva kunna bedöma bl.a. tillsynsfrekvens. Arrestvakterna får i nuläget finna sig i polisens beslut om tillsynsfrekvens i samband med förmansprövningen, vilket inte känns tryggt. Om en intagen skrivs in under kvällstid kan denne bli sittande i arresten utan tillsyn mellan kl. 20.00 och kl. 08.00. Det framfördes vidare att man drar sig för att kontakta polisen, särskilt nattetid, när behov av förstärkning uppstår i arresten.

Det framkom även att man anser att samarbetet med polisen inte alltid fungerar. Till exempel förekommer det att intagna ser varandra när polisen tar in intagna i arresten och öppnar dörren till arrestkorridoren när en annan intagen uppehåller sig där.

Hälso-och sjukvård

Vid sjukdom och/eller skador är det vakthavande befäl som beslutar om läkare ska tillkallas eller om den frihetsberövade ska föras till sjukhus. Kriminalvården har

inget medicinskt ansvar för gripna, anhållna och omhändertagna enligt lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m.m. (LOB). Medhavda receptbelagda läkemedel delas ut av arrestpersonalen efter kontroll och beslut av vakthavande befäl. Den intagne kan vid behov av läkemedel föras till sjukvårdsinrättning. Det förekommer även att polisen åker hem till intagna och hämtar läkemedel.

Flera intagna framförde att de inte tillfrågats om sjukdomar och behov av eventuella läkemedel.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för iakttagelser m.m. från inspektionen.

Polisen anförde bl.a. följande. Dagtid sker tillsyn av gripna/anhållna i samband med måltiderna och rastning. Nattetid sker normalt ingen tillsyn. Vakthavande befäl gör en bedömning i varje enskilt fall om eventuell förstärkning av polispersonal i arresten mellan kl. 22.30 och kl. 06.00. Vid statusförändringar hos intagna ska vakthavande befäl kontaktas av arrestpersonalen. Det ankommer på polisen att se till att informationsblad om rättigheter delas ut till gripna och anhållna. Instruktion för arrestpersonalen finns tillgänglig i arresten.

Arresten är dimensionerad efter polisens behov och det vore önskvärt att Kriminalvården hade egna lokaler för häktade. Vid projekteringen av kriminalvårdsanstalten Verksmon i Östersund planerades 30 häktesplatser. Projekteringen av Verksmon rann dock ut i sanden. Kriminalvården undersöker nu möjligheten att öppna tio häktesplatser i Östersund i nära anslutning till polisens arrestlokaler.

Vid protokollet

Elisabeth Sjöblom

Justeras den 20 maj 2014

Gunilla Bergerén

Uttalande

Jag har tagit del av protokollet och vill med anledning av vad som framkommer uttala följande.

Det samarbetsavtal som Polismyndigheten i Jämtlands län och Kriminalvården träffat innebär att Kriminalvården ansvarar för tillsynen av gripna och anhållna. Jag noterar att avtalet anger att Kriminalvården åtar sig ”omhändertagande” av frihets-

berövad med vissa begränsningar, bl.a. att tillsyn normalt inte sker nattetid. Det kan innebära att om en intagen skrivs in under kvällstid kan denne få sitta i arresten utan tillsyn mellan kl. 22.30 och kl. 06.00.

Rutinen i arresten Östersund avseende tillsynen av anhållna och gripna kvälls- och nattetid skiljer sig från vad som gäller i en majoritet av landets polisarrest. Där sker regelmässigt tillsyn en gång i timmen vilken kan utökas vid behov. Det finns enligt min mening goda skäl för en sådan ordning. Polismyndigheten bör därför överväga en annan ordning avseende tillsyn av gripna och anhållna nattetid.

Vidare redogörs i protokollet för iakttagelser om arrestlokalen och dess celler. Cellerna har frostade glas/film som inte medger något nämnvärt dagsljusinsläpp. Även rastgårdens utformning innebär att möjligheten till dagsljus vid vistelse där är mycket begränsad. Jag vill i detta sammanhang påminna om 1 kap. 4 § häkteslagen som anger att intagna ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet. Jag anser att polismyndigheten måste överväga att vidta åtgärder så att det är möjligt för intagna att på ett bättre sätt få dagsljus under vistelse i arresten (se även JO:s protokoll 6386-2013).

I protokollet redovisas i vilka fall polismyndigheten underrättar anhörig om ett frihetsberövande. Mot bakgrund av den redogörelsen finner jag skäl att påminna om att utgångspunkten är att underrättelse till närstående ska lämnas när någon har frihetsberövats. Bestämmelser om det finns i 24 kap. 21 a § rättegångsbalken, 17 a § polislagen och 3 § häktesförordningen. Rättegångsbalkens bestämmelse rör bl.a. gripna och anhållna och bestämmelsen i häktesförordningen bl.a. personer som omhändertagits för berusning. JO har vid flera tillfällen kritiserat polismyndigheter för brister i frågor om underrättelse till närstående. JO 2012/13 s. 165 (dnr 3682-2011) rörde en anhållen person och JO 2013/14 s. 222 (dnr 2293-2012) en person som omhändertagits för berusning. I det sistnämnda beslutet framhöll JO att det är polisens sak att på eget initiativ informera om och erbjuda den omhändertagne möjligheten att kontakta närstående. Skulle ordnings- och säkerhetsskäl hindra detta, ska man tillfråga den omhändertagne om han eller hon vill att man från polisens sida lämnar underrättelsen. Frågor om underrättelse till närstående ska dessutom dokumenteras. Polismyndigheten bör således säkerställa att det finns tydliga rutiner avseende denna fråga och att Kriminalvården informeras om rutinen.

Med anledning av det som framkommit om information till intagna vill jag hänvisa till ett initiativärende som chefsjustitieombudsmannen Elisabet Fura öppnat med anledning av tidigare inspektioner (dnr 2572-2013). Protokollet föranleder inte för närvarande några ytterligare åtgärder eller uttalanden från min sida.

Cecilia Renfors

2014-05-20